

وتووێژێکی فەلسەفیانە لەگەڵ بیرمەند هاشام غصیب

لە سازدانیی احمد ابراهيم العتوم

لە عەرەبییەوه: جیهاد موحمەد

سەرچاوه: الحوار المتمدن - العدد: 3599 - 6 / 1 / 2012 - 07:16

"بە بن تئوریاییەکی فەلسەفی مەعریفەییەکی راستەقینە نییە"

"فکر هیچیتەر نییە جگە لە بریقەدانەوهیەک نەبێت لە نیووە شەوێکی درێژدا، نەگەرچی ئەو بریقەیه هەموو شتە"
(ه.بوانکاری)

ساکاری و سادەیی زاناکان لە روخسارییاندا کۆدەبێتەوه و دەرەکهوت، سادەویی و ساکاری ناوێنە شۆمەندی و مەزنی فکری جدی و بەرپرسیارە. ئەو سادەیی و ساکارییە بۆ خۆی نییە بە قەدەر ئەوەی بۆ ئەوانێتر و فکری رەخنەگرانەو نینسکلۆپیدیایەکیەتی. ئەو فکریەکە بە پێویست سۆرە لەسەر چارەسەری قەدەری چارەنۆسە میژووییە مەزنیەکان.. ئەو دکتۆر هاشام غصیب ه، ئەو باسکارو بیرمەندەکی کە شەونخونی دەکات لەگەڵ فەلسەفەدا لەسەر هەموو کێشە واقیعیەکان بە گشتی؛ وە واقیعی عەرەبی بە تاییەتی؛ فەلسەفە لای ئەو، بەناگە هێتەوهی فکری، بزۆینەری رەخنەیه بە ناراستە گۆران و گەشەو دووبارە دروستکردنەوه. رزگاری مەوقەکان بۆ گەشتن بەو شۆمەندییە کە شایستەیهتی خەمییکی قۆلە لەلای.

پرسیار: بە رای هاشام غصیب فەلسەفە چییە؟

وەلام: ئەم پرسیارە پرسیاری تەوهری دووبارە دەکاتەوه لە خۆی فەلسەفەدا، لە راستیدا جۆره ها تێروانین بە شێوهیەکی نالۆز لەسەر سروشتی فەلسەفە لە میژووی فەلسەفەدا هەبوو، بەلام دەتوانین بڵێین فەلسەفە لە پراکتیزە بەشەراییەکاندا مەرجەلێکی هزری دەخوازێت، لە دوايشدا رێپیشاندەری قۆلی ئەو پراکتیزەکردنەیه، چا نەگەر ئەو پراکتیزەیه بەشەراییە مەعریفی بێت، یان نیستاتیکی، یان سیاسی، یان ناکاری. فەلسەفە لە دروستبوونییهوه گۆڕاوی زانست و ماتماتیکە، نەمەش لە سەرەتای یەکەمی شارساتانیی ئەرقيیه کۆنەکانەوه هەستمان پێکردو، ئەو کاتە تئوریاییەکی مەعریفی و بیرکاری و فیزیایی لە لایەک، لە لایەکی تریشەوه ناکار و سیاسەت گۆڕاوی فەلسەفە بوون. ئەم گۆڕدانه جەوهەراییەش بەردەوامبوو هەتا سەدەکانی ناوەراست کە شەقێکی دینی پێوهبوو، بەلام سەتم و زالبوونە دینییه کە وای لە فەلسەفە کرد کە تەوهریگریت لەسەر دین زیاتر لەوەی تەوهریگریت لەسەر زانست. تا ناستیک دیلی زانستی کلام و لاهوتی بوو. بەلام ئەو ماوهیە کە بە سەدە رۆشەنگەری ئەوروپی دەستیپێکرد لە سەدە شازەدی زاینی ئەمە کە بە تەواویی گۆری، وە فەلسەفە لە کۆتوبەندی دین رزگاری بوو، فەلسەفە گەراپەوه سەر ناراستە راستەقینە خۆی، واتە گەراپەوه سەر گۆردانه نۆرگانییه کە نێوان زانست و فەلسەفە. دەتوانین بڵێین فەلسەفە رەهەندیکی جەوهری پێکدێت لە رەهەندە عەقڵییه تئوریاییەکانی لە هەرچ رۆشەنیریه کەدا بێت، لەگەڵ زانستدا پێکەوه لە پەيوەندییهکی نۆرگانییدا هاوبەش بۆ پێکەناتی ئەو عەقڵە. لەبەرئەوه دەلێم، زانست بێ فەلسەفە نابێت و فەلسەفەش بێ زانست نابێت. پەيوەندییهکی دایالێکتیکی هەیه لە نێوان هەردوو لایەنەکاندا، واتە پەيوەندییه کە پێکەوهبوون و دژایەتیکردنە؛ زانست سەرچاوهیەکی بناغەیی پێکدەهێنێت بۆ گۆرانی فەلسەف و رەخنەلێگرتنی، هەروەها فەلسەفەش نەری رەخنەگرتن و بەرگریکردنی بەهای زانستی لەسەرە لە یەک کاتدا. بێ سوو دە گومان بکەین کە شارساتییهکی نوێ بتوانێت زانستی بەرجەستهکراو و جێیهێنکراو بە بێ زانستی روت پێکەنێت، هەروەها بە بێ فەلسەفە. بۆیه دەبینین شارساتییه گەوره کاریگەرەکان لە میژوودا، لە ئەرقيیهکانەوه بە لای کەمەوه، هەموویان عەقڵییهکی تئوریان پێکەنێوه، کە پایەکانی فەلسەفە زانستە لە یەک کاتدا. نەمەش بەسەر شارساتی ئەرقيیدا جێیهێندەکریت، بەردەوامی نەمەش لە رۆژەلێشدا، وە لە شارساتی عەرەبی نیسلا میدا، هەروەک بەردەوامی لە رۆژناوادا، وە لە شارساتی ئەوروپای نوێ. بەلام لەم سەردەمە دارماوهی کە تبابدا دەژین، دەبینین برەوی بیرگەلێکی رووکەش هەیه، وە فەلسەفە و فکری تئوریایی کردو بەچێژیک کە پێویستمان نییە! وە بە تەنیا داوای قۆلبوونەوه دەکات لەسەر زانستی کردەکی، وە هەولەدات بۆ پەراویزخستنی فەلسەفەو هەتا زانستی روتیش. ئەم جۆره بیرکردنەوهیهش لە نامانجی داروخان و

گه‌رانه‌وه‌ی بزاوتی رۆشه‌نگهریتی عهره‌بیه. کاتیک که ههرچ بزاوتیکی رۆشن‌گهری نوئ پنیوسته قبولی ههموو مهرجه‌کاتی رۆشن‌گهری بکات، وه له پیش‌شوه پیکه‌ناتی بنکه‌یه‌کی مه‌عریفی پیش‌کش بکات به بنکه‌یه‌کی پیش‌سازی، به بی‌فلسفه‌یه‌کی تیوری مه‌عریفیه‌کی راسته‌فینه‌یه.

ناوبریک: نه‌ی دهرباره‌ی گیرانه‌وه‌ گه‌ره‌کان و هاتو‌هاوار و ناژاوه‌ی میتافیزیکیا چی ده‌لنیت؟

وه‌لام: نه‌مه‌ گوتیه‌ی بناغه‌یی ره‌وتی تازه‌گهریتی نه‌ویه‌ که سه‌رده‌می گیرانه‌وه‌ی گه‌وره‌ دواییهات، نه‌م بیرۆکه‌یه‌ش ده‌گهریت‌ه‌وه‌ بۆ نیتشه‌ که شانازی به‌وه‌وه‌ ده‌کرد که په‌یوه‌ست نییه‌ به‌ هیچ گیرانه‌وه‌یه‌کی گشتگیری گری‌دراو به‌لکو نه‌م گیرانه‌وانه‌ی به‌ دهر‌برینیک بۆ داروخانی شارستانی هه‌ژمار‌ده‌کرد، نه‌مه‌ش بناغه‌ی ره‌خنه‌کاتی بوو له‌ هیکل. نه‌م بیرۆکه‌یه‌ی لای "هایدگر"یش قول بووه‌وه‌ که ره‌خنه‌ی له‌ میتافیزیکیا رۆژ‌ناوایی گرت و وای دانا که به‌ ته‌واوه‌تی دوایی هاتوو، دواجاریش هه‌مان بیرۆکه‌ ره‌وتی دوای تازه‌گهریتی گرت‌ه‌وه‌، وه‌ له‌ لای جاک دریدا گه‌یشته‌ تروپیک که بناغه‌ی گیرانه‌وه‌ی گه‌وره‌ی هیکل و مارکسیه‌ت و بوون‌گهرایشی سه‌ریه‌وه‌. نه‌مه‌ دهر‌باره‌ی فلسفه‌ی نه‌وروی، له‌ کیشوه‌ری نه‌وروپادا. به‌لام فلسفه‌ی ننگلیزی ناراسته‌یه‌کی ته‌واو جیاوازی وهرگرت، هه‌ر زو ره‌خنه‌ی له‌ میتافیزیکیا گرت، وه‌ نه‌رکی فلسفه‌ی له‌ شیکاریی زمانه‌وانی و لۆژیک و ره‌خنه‌ی زماندا کور‌ت‌کرده‌وه‌ وای دانا هه‌تا نیستاش له‌و ستایله‌دا له‌ رابردودایه‌. نایا نه‌مه‌ به‌و مانایه‌ دیت که فلسفه‌ی نه‌ریتی له‌ رۆژ‌ناوادا مردوه‌؟ له‌وانیه‌. به‌لکو هه‌تا مارکسیه‌تیش به‌شداریکرد له‌ بلا‌کردنه‌وه‌ی فکری مردنی فلسفه‌دا، کاتیک که زانستی مارکسی دژ به‌ فلسفه‌ی نه‌ریتی داده‌نیت و به‌ سیسته‌م‌یکی فکری زانستی داده‌نیت که فلسفه‌ی تیپه‌راندوه‌. له‌گه‌ل بالا‌کردنی مارکسیه‌ گه‌ره‌کانی وه‌ک لوکاتش و غرامشی و نه‌لتوسیر و قوتابخانه‌ی فرانکفورت دا، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا روخساری زال له‌ ناو مارکسیه‌کاندا دژایه‌ت‌کردنی فلسفه‌ بوو. سن ره‌وتی سه‌ره‌کی فلسفه‌مان هه‌یه‌ مه‌یلدارن به‌لای نه‌وه‌ی که فلسفه‌ی کلاسیکی ره‌تبه‌کنه‌وه‌، هه‌ر وه‌ک چۆن به‌شه‌ریه‌ت له‌ نفلاتونه‌وه‌ پراکتیزه‌ی نه‌مه‌یان کردوه‌.

به‌لام من، بروام وایه‌ که پنیودانی بیر‌کردنه‌وه‌ی فلسفه‌فیه‌یه‌ به‌رده‌وامه‌ مادام پراکتیزه‌ی به‌شه‌ریه‌تی هۆشمه‌ند به‌رده‌وامه‌، وه‌ مادام مه‌عریفه‌ و زانست به‌رده‌وامه‌. به‌لام چۆره‌کانی فلسفه‌ به‌ گوزره‌ی چۆره‌کانی نه‌و پراکتیزه‌ به‌شه‌ریه‌ له‌ زۆربوون‌دایه‌؛ له‌گه‌ل پاشه‌کشیه‌ی گیرانه‌وه‌ گه‌ره‌کان، نه‌وه‌ به‌و مانایه‌ نایه‌ت که فلسفه‌ خۆی له‌ خۆیدا کوتایی هاتوو. من ناتوانم وینای به‌رهمه‌ی زانستیکی بناغه‌یی ئالۆز وه‌ک نه‌وه‌ی که نه‌م‌رۆ ده‌بیینن بکه‌م که فۆرم‌یکی فلسفه‌ی نه‌ورۆژنیت که گری‌دراوی شیوازیکی فلسفه‌یی ئالۆز و گه‌شه‌سه‌ندوبیت. نه‌وه‌ی که گۆرانی به‌سه‌ردا هاتوو له‌ راستیدا فۆرمی پراکتیزه‌کردنی فلسفه‌.

به‌لام خه‌ونی فتنج‌نشتاینی لاو، که دوایی فلسفه‌ به‌ هاو‌کیشه‌یه‌کی زمانه‌وانی ده‌نیت، نه‌وه‌ ته‌نیا خه‌ونه‌ که نه‌هاته‌دی وه‌ک نه‌وه‌ی که فتنج‌نشتاین خۆی ده‌یویست و له‌ دوایشدا بۆی ده‌رک‌ه‌وت. به‌لام فکری دواییهاتی فلسفه‌ گری‌دراوی فلسفه‌ی نوینیه‌، که جار جارێک ده‌رده‌که‌ویت، وه‌ له‌ لیستی فلسفه‌ی هیوم و کانت دا ده‌بییننه‌وه‌، هه‌روه‌ها له‌ لای فتنج‌نشتاین ده‌رک‌ه‌وت، هه‌روه‌ها له‌ ره‌وتیکدا له‌ دوای تازه‌گهریه‌وه‌ ده‌رک‌ه‌وت. پنیوسته‌ به‌رده‌وام پرسیار بکه‌یه‌ن: بۆچی فلسفه‌ پنیوستی به‌ خۆ ره‌ت‌کردنه‌وه‌ هه‌یه‌ جار جارێک؟ وه‌لام‌یکی ناماده‌کراوم پنی نییه‌ بۆ نه‌م پرسیاره‌.

پرسیار: فلسفه‌یه‌کی تاییه‌تیتان هه‌یه‌؟

وه‌لام: هه‌لۆیستی فلسفه‌فیم هه‌یه‌، وای داده‌نیم که نه‌وه‌ په‌یوه‌ستداره‌، تیایدا نه‌زمونه‌ زانستیه‌کام گری‌دراوه‌ به‌ نه‌زمونه‌کانی ژباتی گشتیه‌وه‌، له‌گه‌ل نه‌زمونه‌ نه‌ده‌بی و نیستاتیکایی و سیاسیی و په‌رورده‌یه‌کام؛ نه‌مه‌ش به‌و مانایه‌ نایه‌ت که نه‌م دیدگا فلسفه‌یه‌ له‌ واقیعه‌ فکریه‌ عهره‌بی و جیهانیه‌که‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتنیت، من وای داده‌نیم که دیدگای فکری من ده‌که‌ویت‌ه‌ نیو ره‌وته‌ به‌رینه‌که‌ی بزوتنه‌وه‌ی رزگار‌یخوازی نه‌ته‌وه‌ی عهره‌یه‌وه‌، وه‌ بزوتنه‌وه‌ی رزگار‌یخوازی جیهانی به‌ شه‌ق‌ل‌یکی مارکسیانه‌وه‌. مه‌ودایه‌کی فلسفه‌ی ناشکرا و تاییه‌تم نییه‌، به‌لام له‌ میانه‌ی تیوه‌ن‌الام له‌ مملاتییه‌کی فکری و هه‌ول‌دانم بۆ تیگه‌یشتم له‌ جیهان و تیوه‌گلانم له‌ هه‌ول‌دان بۆ گۆرینی دیدگایه‌کی فکری پته‌وم به‌رهمه‌ن‌اوه‌. خالی جه‌وه‌ری لێردا نه‌ویه‌، نه‌م دیدگایه‌ روخساریکی سنوردار و پته‌وی هه‌یه‌؛ به‌ جۆر‌یک که نه‌زمونه‌ هه‌مه‌چه‌شنه‌ زانستی و سیاسیی و ناکاری و جواناسیه‌کام، هه‌موویان به‌یه‌ک بگه‌ن له‌ بازه‌یه‌کی فکری پته‌ودا، به‌ بی‌یه‌کتیش مانا و تیگه‌یشتم له‌ ده‌ست بدن. له‌م کاروانه‌دا توشی کیشه‌ی ستراتیژی بووم، له‌ میانه‌ی چاره‌س‌ر‌کردنیشدا بیرم گه‌شه‌ی کردوه‌، بۆیه‌ له‌ویا‌رده‌م که نووسیه‌نه‌ فکریه‌کام هه‌ل‌گری فلسفه‌یه‌کی دیاری‌کراون، به‌لام ناتوانم بلێم نه‌وه‌ به‌ ته‌نیا فلسفه‌ی منه‌؛ نه‌وه‌ به‌شیکه‌ له‌ ره‌وتیکی بناغه‌یی میژوویی.

پرسیار: لای فۆکۆ فلسفه‌ په‌یبرنه‌ به‌ نیستا، لای بول ریکور تیپه‌راندنی سه‌رده‌مه‌. کاتیک ده‌لیت: "هه‌موو په‌رتوکه‌کان له‌سه‌ر میزه‌که‌ی به‌رده‌مدا کراونه‌ته‌وه‌، هیچ په‌رتوکیک کۆنتر نییه‌ له‌ویتر، هه‌تا هه‌نوکه‌ دیالوگه‌کانی نه‌فلتون نامادیه‌ لای من. له‌گه‌ل گری‌دراویشی به‌ سه‌رده‌مه‌وه‌ سه‌رده‌م نایانسنیت وه‌ک چۆن نابورییه‌ یونانییه‌کان ده‌ناسنیت، ده‌توانریت له‌ میانه‌ی خۆی

دەر کریت و بحریته میانیه کی نویه". نهم وتهیه به شیوهیهک له شیوهکان دلنیا مان دهکاتهوه که هیچ مهوادیهک نییه له نیوان رابردومان و نیستامادا، بهلکو تهنیا گواستهوهیهکی داهینهرا نه ههیه. نایا هیچ قسهیهکت ههیه لهسهر نه مه؟

وهلام: تیدهگم لهوهی که بول ریکور جهخت لهسهر چهسپاویی فکری فلسفه فی دهکاتهوه، وه فلسفه له جهوه ریدا پابه ند نهپوه به سهردهمیهکی میژوویهوه، وهک نهوهی که فلسفه له سهردهمی نهفلاتونهوه تهنیا پابه ندبوویت به دهوویهری نهفلاتونهوه وهک (واپهید) دهریده بریت. بهلام من باوهرم بهمه نییه، بهلکو پروام وایه که نهکی فلسفه وهک نهکی زانست وایه، وه ریرهوهی گهشه سندن زور زیاتر له ریرهوهی گهشه ی زانست نالوزتره. میژووی فلسفه پهره سندنیهکی حقیقی بینوه، بهلام جیاوازی نیوان گهشه ی فلسفه و گهشه ی زنت نهوهیه که بیرر فلسفه ی نوئ بههای بیرری فلسفه ی کون ناسریتهوه؛ به پیچهوانه ی زانستهوه که بیرر نویکانی بیرر کونهکانی دهریتهوه، وه بههاکانی زور سنوردار دهکات. بهلام دهوانین ههمان شت بلنن لهسهر بیرکاری؛ نهنازیاری نوئ گهشهیهکی گهره ی کردوه له رهوتی بیرکاریدا، بهلام نهنازیاری نقلیدیسی نهسریهتهوه، بههاکهنی کهمنه کردوهتهوه. نهمه له فلسفه شدا ههروایه، هیکل گهشهیهکی گهره ی دا به فلسفه بهراورد به نهفلتون، بهلام به دلنیاپیهوه نهفلتون ناسریتهوه. کهلهکهیوونیهکی فلسفه ی حقیقیمان ههیه، بناغه ی نهمهش بق نهوه دهگهریتهوه که فلسفه له جهوه ریدا دیدگاهیه که بق پراکتیزه بهشهرهیهکان، واته پاسیکه له مهرجهکانی نهم پراکتیزه کردن و بناغهکانی و زهویه هزریهکه ی. کاتیکیش که پراکتیزه بهشهرهیهکان بهردهوام له گهشه نهشونمادیه، فلسفه فاش بهردهوام له گهشه نهشونمادا دهیت؛ دهشیت نهوه بزاینن که لایهنیک له پراکتیزه ی بهشهری چهسپاو و بی جولیه، وهک نهزمونی له دایک بوون و پینگه یوی و نازار و نهخوشی و بیرری و مردن، نهمه له ههموو پراکتیزه بهشهریهکاندا به دریژی میژوو ههروا بووه. لهبهر نهوه دهبینن ههولکانی فلسفه بق چارهسهرکردنی نهم کیشه بهشهریه بهردهوامانه باهای خوی به تیپهراندنی سهردهمهکان له دهستادات. بهلام فلسفه نهوهی سهردهمی خویهتی، سهردهمی خوشی تیدهپهریتیت بق نهوهی ناینده پرونیکاتهوه. نهم خهسلته له زانست و نهدهب و هونه و موسیکیشدا دهبینن. کی دهوانیت حاشایکات لهوهی که موسیهی بیتهوفن له دایکیوی سهردهمهکی خوی نییه. بهلام کیش دهوانیت حاشایکات که بههاکهی سهردهمهکی خوی تیپهراندوه. نهم پارادوکسه له پرۆسهی داهینهرا مرییهکاندا تاییهتمه ند نییه به فلسفه وه، نالیم نهم بیرر بهتاله له کیشه، بهلام نهمه راستیهو دهیت حسابی بق بکریت. به ههرحال نهمه جوریکه له مهتل، کارل مارکس به پرونی له هندیک له نووسیه نهکانیدا ناوری لیداوهتهوه، من هیچ راقه کردنیکم نییه: که چون (نهری) له ههناوی ساتی (سهرینهوه) له دایک دهیت! به کردیهی (نهری) له دایکدهیت له پرۆسه گهلی هونهری و فکری و موسیهکی و نهدهیدا، بهلام مهسهله ی له دایکیوونی مهتلنیهکی راسته قینهیه.

ناوبریک: هندیک وایدیهینن له ههموو شارستانیه تیکدا یان له ههموو نهتهوهیهکدا فلسفه فیهکی تاییهت به خوی ههیه؟

وهلام: پروام وانیه ههموو نهتهوهیهکی فلسفه فیهکی خوی ههیت. به ههرحال، فلسفه پیش نهوهی نهتهوه به مانیه کی پرون دروستیت دروستبووه. نهغریقهکان له سهده ی پینجهمی پیش زایندا نهتهوه نهپوون بهم مانیه یی نیستا، بهلکو ژیاړیکه دریژبووه وه و روخساریکی نادیار بووه. ههروه ها دهرپاره ی عهره ب و فارس و تورک له میانه ی نهشونمای دهولته ی نیسلامیه و ژیاړیه نیسلامیدا ههروا بووه. بهلام له بهر ههمهینانی فلسفه دا جیاوازی ههپوه له نیوان ژیاړهکانی میژوو و نهتهوهکانی نویدا؛ پیوسته نهو پرسپاره بکهین له خومان بچی نهغریقهکان پیش زیاتر له دوو هزار سال زیرهکتر و به توانتر بوون له فلسفه و ژیاړیدا لهوانی تر؟ بچی عهره ب و فارس له سهدهکانی ناوه راستدا پیشکوهوتتر بوون له گهلانی تر؟ بچی فارنسیهکان و نهلهمانهکان و نکلیزهکان له سهردهمی نویدا له فلسفه دا پیشکوهوتتر بوون له ههموو جیهان؟ بهر ههمی فلسفه ی به ناشکرا پهوه ننداره به رهوشی ژیاړیه و نهتهوه کاتهوه له میانه ی ههموو جیهاندا، بهلام نهمه مانای نهوه نییه که ههموو ژیاړیهکی فلسفه فیهکی خوی ههیه، یان ههموو نهتهوهیهکی فلسفه فیهکی خوی ههیه. بق نمونه نهتهوه ی نهلهمانای نوئ چهنین جور فلسفه ی بهر ههمهینا، له فلسفه ی مارکسهو تا فلسفه ی شونپهاور بق فلسفه ی هوسرل و هیدگر و فتجنشتاین و... هتد. جوره ها بهر ههمی فلسفه ی مهزنی ههپوو. دهوانین بلنن نهتهوه ی نهلهمانی بارودوخیکه لهباری ههپوه بق بهر ههمهینانی جوره ها فلسفه، بهلام نهمه مانای نهوه نییه که نهو فلسفه نویانه تاییهتن بهو نهتهوهیهوه به تهنیا.

پرسپار: ههلویستیکتان ههیه بهرامیه به فلسفه ی بوونگه رایی؟ بق نمونه کارل یاسیرز وای دهیتیت که تهنیا ریگه بق گهیشتن به حقیقه تی شاروه یاسای نازادی مرقه کانه.. (بوون)ه دلسوز و گیانی به گیانییه کهیه؛ لیره دا مردن و نازار و ناتهوایی و تیشکان و ناگیای دوا یی هاتنی جیهان نییه، دیسان خه یالیکه بالگرتوو و نهزمونه جاوناسیهکان دوا یی هاتنی جیهان نییه.

وهلام: لهم بارهیهوه وتهیهکی سارنهرم بیرده کهوتتهوه که دهلنیت فلسفه ی سهردهم مارکسیته، بهلام بوونگه رایی پیوسته بق خوشکردنی ناگری نهم فلسفه ی سهردهمه؛ بوونگه رایی کهلینهکانی تهلاره بهرز و نالوزه که ی فلسفه ی سهردهم (مارکسیته) پر دهکاتهوه. بیگومان بوونگه رایی له بارودوخیکه دیاری نهووپادا سهریهلدا.. بارودوخ نامورادی میژووی که خوی له بیسهرویهری شورشه کومه لایه تی و تیکشکانه یهک له دوا ی کهکانییدا دهینییهوه، وه بهرپا بوونی جهنگیکه نارهوا و بی مانادا دهینییهوه، وه ون بوونی تاک له جیهانیکدا که توندوتیزیهکی بی سهرویهر گرتویهوه که تهرو وشکی وهک یهک

دهگرتوه، وه دابروخانی نابوری و کومه لایه تی. به لام بوونی تاک و کیشه کانی ژبانی تاک، وای له بوونگه ری کردبوو که پروریه کی نویان پنبیت. نا عهقلانیه تیک هیه له قوتابخانه ی بوونگه راییدا به هه موو جور دکانه وه. گومانیشی تیا نییه که تاریکیه کی سیاسیه ی زیانه خشی پیوه دیاره؛ نایا هایدگر نه بوو که بنکویه کی فکری بۆ نازی نه له مانی پیکه ننا، وه نه وه ش جه تلی نیالی نه بوو که هه مان بنکوی بۆ فاشیه تی نیالی پیکه ننا، به لام پیوستیه کی به رده وام هیه بۆ بوونگه راییه له گه ل ناعهقلانیه تیه که شیدا، چونکه دیالوگ له گه ل ناوه وه ی مرقف به جوریک دهکات که له هیچ فله سه فه یه کی تر دا وینه ی نییه. کیشه ی سنورداری تاک مرقف هه تا له کومه لگای کومونیزمیشدا ده مینته وه. هه رچه نده رهوشی کومه لگا باشیت تاک پروریه کی نیگه رانیبوونه، نه مه بناغه ی نوئ بوونه وه ی بوونگه راییه. ناکوکی بوونگه راییه له فله سه فه و نه ده ب دا به دریزایی میژووه که ی ده بینن. واشی داده نیم که له ناینده یه کی بینراودا فورمی نوئ له بوونگه راییه له سه ر نه م دوو ناسته دینه ناروه. (فله سه فه ی بوونگه راییه، بروای وایه که هه رچی حه قیه تیک که مرقفه کان له ژیر یاساو ریسه یه کدا پنبیگه ن نه وه که موکورتیه و ته وای نییه، بۆ گه یشتن به حه قیه ته ی ته وای و بئ که موکوری ده بیت مرقفه کان نازادییه کی ته وایان هه بیت، ده بیت بوون نازاد بکرت له هه ر ده ستیوره ردانیک مرقفه کانی تر به هه رچ بیانو یه که وه بیت بۆ نه وه ی مرقفه کان وه بون هینه نازادین که خویان بتوانن نیگه رانی خویان وه لاینن، واته نیگه رانییه کانی مرقف به هیچ جور ه یاسا و ریسه یه ک وه لا نانریت، بویه ده بیت مرقفه کان نازادییه کی ته وای ره هایان هه بیت، هه رچ ده ستیوره ردانیک بۆ وه لانانی نیگه رانییه کانی مرقف مرقفه کان جاریکی تر نیگه ران دهکاته وه و دایانکاته وه به پروریه کی نیگه رانییه و مرگه ر)

ناویر: نه م وه لامه به به ها و ده وله مه نده ده ربه ره ی فله سه فه ی بوونگه راییه، له گه ل چاو نوقاته دینیک زه مه نیدا پرسیاریک ده هینته ناروه. تیگه یشتین که فله سه فه ی بوونگه راییه به رده وام ده بیت و خوشی نویده کاته وه، مادام تاک پروریه ی بوونیک نیگه رانه. پرسیار نه مه یه: نه گه ر نیگه رانیبوون یاخ و رامنه کراوه و ناتوانریت راهه ستیریت و دوا یی پنبه نیریت، نه مه مانی نه وه نییه که نیمه له به رده م واقعیکی ره ق و چه سپاو و یه کگرتو و به رده وامداین که له نه مه یه تی نه و واقعیه مادییه که مناکاته وه که له ژیر خانی پیکهاته که دا ده بیننه وه؟ بۆچی بوونگه راییه به قه ده ر هه ولدانی بۆ یشتیوانیکردن له قه ده ری میژوویی مرقف عهقلانی نییت؟ بۆچی نه وه نده عهقلانی نییت به قه ده ر خو سه پاندنی خو له لۆزیک دینامیکی نیگه رانی و مللانی مرقفا؟

وه لام: بنچینه و پایه ی یه که م له بوونگه راییدا به ره هایه تاکه. پنبه یه کی بوونگه راییه تاکیک ره هایه. تاک به مانی عهقلانیه تیه که نا، به لکو به مانی بوونیک روت، تاکیک واقورماو، تاکیک نازار چیر، تاکیک ویل، تاکیک ون بوو. له به ر نه وه کیرگور، باوکی بوونگه راییه، بیزاریه درده ریت به رامبه ر به هیکل، که تاک به بوکه لیه ک ده چوینت به ده ست یاساکانی میژووه وه. کیرگور ده لیت تاک حه قیه تیک بنچینه یه، نه ک تاک به و خسه لته ی که خودیک عاقله، به لکو تاک به و خسه لته ی که تاکیک نازار چیر، تاکیک نیگه رانه. نه و تاکیه که مانی و به ها یان پیوره کانی دروست کردوه. تاک نه و بوونه یه که پنبه جه وه ره ده که ویت وه ک سارتر وتویه تی، به پیچه وانه ی دیکاره وه تاکه شتی راسته قینه و دنیایی "من" یکی بیرک ره وه م، به لام له لای فله سه فه ی بوونگه راییه ته نیا شتی راسته قینه و دنیایی "من" یکی نیگه رانه، نازار چیر، "من" یکی ناعهقلانییه.

چه قه ستن و قولبوونه وه له بوونگه راییدا به و سه فه ی که کومه لیک فله سه فه یه، له گه ل لاینه ناعهقلانیه تیه کان له مرقفا، وه ک سۆز و ویستیک کویره وانه و ناره زو و نیگه رانی میتافیزیکی، نه مه به ته وایی لای کیرگور، نیتشه، هیدگر، یاسبرز و سارتر هه ستیده که یه. مه یلنیک ناعهقلانی هیه له نیو دلی فله سه فه ی بوونگه راییدا به پیچه وانه ی دیکاره وه، که عهقل دهکات به ته وه ری دنیایی، یان هیکل، که عهقلی کردوه به ته وه ری میژو و بوون، بوونگه راییه عهقل په راوز دهخن بۆ به رزه وه ندی شانگه لیک تر، وای داده نن که تاک پیدراو یه هه موو شت راقه دهکات خوئ نه بیت، واته تاک ده به نه ده وه ی بازنه ی راقه کردنیک عهقلانی، تاک به ویست یان ناره زو یان حه زیک ره ها داده نن که به ها و پیوره و ماناکان دروست دهکات. بویه سارتر ده لیت بوون ده که ویت پنبه جه وه ره وه. تاک، لای بوونگه راییه کان جیه ی "خودا" ی سه ده کانی ناوه راستی گرتوه ته وه. نه م بنچینه یه ش بۆ تاک ناعهقلانییه له جه وه ردا. من نیدانه ی فله سه فه ی بوونگه راییه ناکه م، به لام سنوره کانی نیشاندده م. بئ گومان به جوریک له جوره کان ده ربیری رهوشی مرقفه، وه ده ربیری نه و ترسه ی که له سه رمانه به و سه فه ی که نیمه خودگه لیک ته نیاین له دوا جاردا. به لام قبولی نه زمونه کانی مرقف ناکات به گشتی، قبولی هه موو نه زمونه مرییه کان ناکات. له به ر نه وه ناتوانم وینای نه وه بکه م که بوونگه راییه عهقلانیته، (له وانه یه بوونگه راییه جوریک بیت له خوشی و شادی بۆرژوازیه، یان خوشخه یالی بۆرژوازیه).

پرسیار: با بچینه سه ر مه سه له یه کی تر که شایسته ی تیروانیه؛ که نالۆزی و شاره ویه ی له خو گرتوه. نه ویش مه سه له ی جیاوایی نیوان فله سه فه و زانسته. وه کامیان شوینکه وتوی نه ویتریاته نه گه ر له ویدا شوینکه وتوی هیه؛ فله سه فه گشتگیر و هه مه کییه به گویره ی نه و نه وراقانه ی که قسه له سه ر فله سه فه دهکن: بنچینه یه ک(کینونه) یان فله سه فه یه ک هیه که زیاتر و زیاتر نالۆزتر ده بیت له گه ل گورانی سه رده م و ژباندا. له گه ل نه ودا زانست بئوانایه له کویه ندیه کدا که یه کبگرت به مرقفه کانی جیهان و کویانکاته وه له مرقگه راییدا؛ به م مانایه ش زانست دووره له به ها و هه ست و نه رکه مرییه کانه وه. به لام جیهانی زانست و زانستی ورد، به توانایه له به دیه نانی پیشکوهتن و فراوانیونی مه عریفه به شیویه یه کی به رده وام، مادام په یبرده ن زانستییه کان به رده وام. له ره هه ندیک تره وه فله سه فه دوا ده کویت، وه ک(بومه منیرفا) 1*، به ناسماندا نافریت تا تاریکی شوه دانه یه ت وه ک له فه سه فه که ی هیکلدا هاتوه. پرسیار: چۆن په یوه ندی نیوان فله سه فه و زانست راقه دهکیت؟ نایا فله سه فه شوینکه وتوی زانسته، له گه ل نه وه ی که له پنبه زانسته وه هاتوه ته ناروه، له وانه شه لۆزیکانه، بزوینر و دنه ده ری باسکاری زانست و مه عریفه بیت. نیوه ده لاین چی لسه م رووه وه؟

وۀلام: هيگل سوربوو لهسەر نهوۀی که فلسفه زانستیکي گشتي پۀيوهنديداره به حقيقيۀتيکي گشتي دۀنيابۀيوه، وه بهشۀکاني تری زانست تۀنيا پۀراويزی فلسفۀفۀن، وه حالۀتيکي معرفي نزمترن له حالۀتي فلسفۀفی. بهلام گۀشه نوۀکاني فیزی و بۀرکاري گومانيکي گۀورهیان لهسەر نۀم وتۀيۀ هيگل دروستکرد؛ فیزی به تۀنگه وه هاتنيکي همۀکيانۀی هۀيۀ، وه جۀوهری گۀردونی روونکردوۀتوۀ. نۀمۀش بهسەر تيوريای رۀژيبي گشتي نۀشتايندا جۀيۀچۀدۀکريت، وه بهسەر ميکانيکاي چۀنديتيدا(کوانتوم)، وه بهسەر تيوريای يۀک دۀرفۀتييدا، قبولی همۀوو بوونۀ مادديۀکان دۀکات، توندوتۆل نۀدۀبوو نۀگەر گۀردونی نۀبوايۀ. بۆيۀ دۀتوانين بلۀين نۀو زانستۀ بنچينۀيۀيۀ که له گشتگير و ناگشتگيرييدا هاوسۀنگۀ به فلسفۀفۀ. کۀواتۀ چۆن زانست و فلسفۀفۀ له يۀکترۀ جيا دۀکۀينۀوۀ؟ : نۀم جياکردنۀوۀ مۀسۀليۀکي زحمۀت و قورسۀ له ميژووی فلسفۀفۀدا. وای دۀبينم کۀ فلسفۀفۀ له سروشتي بابۀتي خويدا جياوازۀ. هۀريۀکۀيان قولدۀبينۀوۀ له بابۀتي خويدا وه هۀولدۀدات بۆ پرنسيپگۀليک و پۀنگۀگۀليک، وه له ناستيکدا ناوۀستيد. بهلام زانست له نۀگۀرۀکانۀوۀ دۀستپندۀکات(فلسفۀفۀ ناوی دۀيات بهوۀی کۀ دۀبيت)، وۀک بوونی سروشت و پۀيوۀنديۀ هۆکاريۀکاني، نۀم نۀگۀرانۀ بابۀتگۀليک پۀکدۀهينن بۆ فلسفۀفۀ؛ فلسفۀفۀ ليکۆلۀنۀوۀ له و گريمانانۀ و ناستي گونجاني و عهقل دۀکات. کۀواتۀ فلسفۀفۀ ليکۆلۀنۀوۀ له مۀرجگۀليکي نۀنتۆلۆگي هزري و سيستۀميکي مۀعريفی پراکتيزۀکراو و نيستاتياکي و ناکاري و سياسي و کۆمۀلایۀتيۀکاني بهشۀري دۀکات.

راستۀ فیزیای نوئ له هۀنديک لايۀنۀوۀ گومان دۀکات لهو گريمانانۀ، تا هۀنوکۀش گومانۀکۀی بۀردۀوامۀ؛ بهلام نۀم گومانانۀ له ميانۀی پراکتيزۀ ناسايۀکۀانۀوۀ ديت، واتۀ تيروانيني بۀرکايي و بۀتالاکردنۀوۀ. بهلام فلسفۀفۀ پرسیارکردنۀ لهسەر گريمانۀکان، بۆيۀ دۀبينن همۀيشۀ خوی له خويدا بۀردۀکاتۀوۀ له بوون، وه له پۀيوۀنديۀ هۆکاريۀکاني، وه پراکتيزۀ مروۀيۀکاني تری مروق.

بهلام دۀربارۀ پۀيوۀندي نيوان زانست و فلسفۀفۀ، وۀک له پيشدا ناماژم پيدا، دۀکۀويتۀ ژير گۀشۀی ميژوويۀيوۀ. زانست له شارستانۀتي نغريقيۀيوۀ تا نۀم سۀردۀمۀ نوۀيۀ شوۀنکۀوتوی فلسفۀفۀ نۀبووۀ، بۀلکو وۀرگيراوۀ له پرنسيپۀ بناغۀيۀکاني فلسفۀفۀوۀ. نۀمۀ لای نۀفلتون و نۀرستۆ و فارابی و نين سينا و نين رشد و تۆمانۀکويني هۀروا بووۀ، فلسفۀفۀ بهستراوۀ به زانستۀوۀ. بهلام گۀشۀی سۀردۀمی نوئ واکرد کۀ زانست له کۆت و بۀندي نۀم شتوۀيۀ له فلسفۀفۀکردن خوی رزگارپکات و وه ريگۀی خوی به بړواوۀ بگريئۀ بۀر، به رۀژيۀيۀکي کۀم نۀبيت له فلسفۀفۀ؛ نامرازۀکان هۀلگۀرانۀوۀ و فلسفۀفۀ خوی راکيشا به دواي زانست و رچکۀکۀيدا. نايابو بۀ شوۀنکۀوتی زانست؟ .. بي گومان زانست بوو بۀ بزوينۀريکي بناغۀيۀ بۆ گۀشۀی فلسفۀفۀ، رۀنگۀ زياتر له بواریکي تر. فلسفۀفۀ کۀوتۀ ژير کاريگۀري زانست تا ناستيک زۆريک له ميتۆد و رچکۀکاني گرتۀبۀر، بهلام لهگۀل نۀوۀشدا نۀبوو بۀ شوۀنکۀوتۀی؛ شوۀنکۀوتی زانست به ماناي دوايپهاتني ديت. بۆيۀ دۀتوانين بلۀين له نيواناندا پۀيوۀنديۀکي دايالکتیکي هۀيۀ، لهگۀل نۀوۀی کۀ ترازوۀکۀ زياتر بهلای زانستد دۀشکنيۀوۀ. نمونۀگۀليکي زۆر هۀيۀ لهسەر نۀمۀ: نايابسينۆزا پۀرتوکۀکۀی "نۀخلاق" وۀک تيوريای نۀندازياري نۀنووسی، نايابکانت دانيننا بۀ فیزیای نيوتن دا وۀک سۀرچاوۀيۀکي بي هاوتا. بهلام له بۀرامبۀريشدا هيگل فسفۀفۀی خستۀ سۀرو هۀموو زانستۀکانۀوۀ وۀ رۀخنۀيکي تيپۀري گرت له هۀموو زانستۀکان به بۀرکاريبشۀوۀ، ناياب رۀخنۀ فلسفۀفيۀکاني ماخ و فرادلي نۀهۀوون بۀنۀه بناغۀيۀک بۀنۀو تيوري بۀرژيۀيۀک هۀی نۀنش تايين؟

پرسیار: هيگل ويستگۀيۀکي گۀورۀ و گرنگۀ له ميژووی فلسفۀفۀدا.. "تروپکي فلسفۀفۀيۀ" وۀک دۀلۀين. يۀکيک له وتۀ به ناوبانگۀکاني: "هۀموو شتيکي عاقلاني واقيعيۀ، وه هۀموو شتيکي واقيعيش عاقلانيۀ" - دۀبيت مامۀلۀ لهگۀل هۀردوولادا بکۀين: عهقل و واقيع. پرسيار: ناياب نۀم گوتۀيۀ بۀو مانايۀ ديت کۀ يۀکۀمي بۆ عهقلۀ لهگۀل مشتومري نۀجامۀکۀيدا؟ نۀگەر نۀمۀ راستيۀ، نۀمۀ بۀو مانايۀ ديت کۀ چۀمکي واقيعيۀت تۀنيا "کاريکۀ له نيو دروستکردن يان داهينانۀوۀ". نۀم پرسيارۀ دۀکۀم لهوۀوۀ کۀ نيوۀ سۀرکۀوتون له فلسفۀفۀی هيگل دا له يۀکيک له دانراوۀکانتاندا نۀويش "رۀخنۀ له عهقلی جۀدلي".

وۀلام: نۀم گوتۀيۀی هيگل کورتکردنۀوۀ هۀموو فلسفۀفۀکۀيۀتي، نۀم گوتۀيۀ رۀهۀندگليکي هۀيۀ، لۀم ديمانۀيۀشدا دۀرفۀتي نۀوۀ نيۀ به روونی بکۀينۀوۀ. بۆيۀ تۀنيا چۀق لهسەر يۀک لايۀني دۀبۀستم، هۀولنۀدۀم ليکدانۀوۀيۀک پيشکۀشکۀم بۆ نۀم گوتۀيۀ به گۀرانۀوۀ و چۀقبۀستن لهسەر تيگۀيشتنی نۀجامۀکاني فلسفۀفۀی نۀوروي له ديکارتۀوۀ. يۀکۀم خالی نۀم ليکدانۀوۀيۀش نۀو "من بۀردۀکۀمۀوۀ" يۀی ديکارتۀ؛ ديکارت تۀوۀرۀی جيهاني گۆري له خوداوۀ بۆ من بۀردۀکۀمۀوۀ، وه من بۀردۀکۀمۀوۀی به دۀنيابۀيۀک دانا له خودی خويدا، هۀر وۀک چۆن فلسفۀفۀکاني سۀدۀکاني ناوۀراست خودايان به دۀنيابۀيۀک دادۀنا له خودی خويدا. وه له دۀنيابي من بۀردۀکۀمۀوۀ دۀستپيکرد بۆ نۀوۀی دۀنيابي سروشت و خودا داپۆشيت بۀ رۀنگي خوی. کانت نۀمۀی له ديکارتۀوۀ وۀرگرت و فراوانيکرد بۀ جۆريک کۀ تۀنيا بۀوۀ وازی نۀهينا کۀ من بۀردۀکۀمۀوۀ سۀرچاوۀی دۀنيابۀيۀ، بۀلکو کردی به سۀرچاوۀی سيستۀمی گۀردونيش؛ نۀمۀش بۀو مانايۀ ديت کۀ يۀکۀی گۀردونی به دۀرپرنيک بۆ عهقل دانا. هيگلش نۀم من بۀردۀکۀمۀوۀيۀ گيياندۀ تروپک کاتيک عهقلی به بناغۀی هۀموو بوون دانا، هۀموو بوونیکي به عاقلاني دانا له جۀوهريدا به حوکمي نۀوۀی کۀ بوونی هۀيۀ؛ هۀروۀها دۀنيابي و راستۀقينيۀی بوونی به پنيويست کرد بۀ عاقلاني، چوونکۀ عهقل بۀ تۀنيا چيژ له دۀنيابي و راستۀقينيۀی وۀردۀگريت. لۀبۀر نۀوۀی هۀموو شت واقيعيۀ، به پنيويست عاقلانيۀ، کۀواتۀ دۀنيابي و راستۀقينيۀشۀ، له بۀرامبۀردا هۀموو شتيک کۀ عاقلاني بۀت به پنيويست واقيعيۀ، چوونکۀ عهقل بناغۀی واقيعۀ. بۆيۀ وای دۀبينم نۀم گوتۀيۀی هيگل هۀلقولای نيو دلي تازهگريتي فلسفۀفۀی ديکارتنيۀ؛ وه نۀم گوتۀيۀ تازهگريتي دۀگۀيۀنننۀ تروپک، وه تۀواوکۀري تۆوی عاقلانيۀتي ديکارتنيۀ. نۀمۀ لايۀني کۀمی نۀو ليکدانۀوۀيۀ بۀنۀو لۀم گوتۀيۀ قولۀيۀ هيگل هۀوۀ.

پرسیار: سارتر گوتیهکی به ناپانگی گوتوه لهسەر مارکسیهت: "مارکسیهت نهو ناسۆیهیه ناتوانریت وازیلیهینریت له سهردهمی نیمه‌دا". پرسیار: به رای نیوه مارکسیهت له کوئی نهم گوتیه‌دایه، وه هه‌لۆیستی نیوه چیه لهسەر نه‌مرو؟

وه‌لام: ناشکرایه سارتر ههمیشه گیرۆده‌ی ململانی سهردهمی خۆی بووه له فارانسادا، وه رازگریکی ده‌ستپاک و بێگهردی نهو ململانیانه بووه. کاتیک مارکسیهت له پانچاکان و شه‌سته‌کانی سه‌ده‌ی بیستدا له فارانسادا بوو به داچله‌کاندنیک و به میتۆدیک نموونه‌یی بوو به ناوازی سهردهم. له ساڵی 1960 کتیبیک سارتر ب‌لایوه‌وه له ژیر ناوی "باسیک له‌سەر مه‌نه‌ج"، تیایدا رایگه‌یاند که مارکسیهت فه‌لسه‌فه‌ی سهردهمه، وه ههموو سهردهمیک فه‌لسه‌فه‌یه‌کی سهره‌کی خۆی هه‌یه که ده‌بری جه‌وه‌ر و هیواو به‌رزه‌خوازی و پارادۆکسیه‌کانیه‌تی؛ فه‌لسه‌فه‌ی دیکارت، فه‌لسه‌فه‌ی سهردهمی (میرکانتیلیه)*2 بوو، کانت فه‌لسه‌فه‌ی سهردهمی بۆرژوازیه‌تی پیشه‌سازی بوو، له جیگه‌ی نه‌مانیش مارکسیهت فه‌لسه‌فه‌ی سهردهمی تیه‌راندنی سه‌رمایه‌داری بووه. به‌م جو‌ره سارتر فه‌لسه‌فه نوێکانی داناوه، یان دووباره به‌ر هه‌مه‌ئینه‌وه‌ی مارکسیهت به‌ شیوه‌یه‌کی تر یان گه‌رانه‌وه بۆ دواوه بۆ فه‌لسه‌فه‌کانی پێش سه‌رمایه‌داری، یان فه‌لسه‌فه‌یه‌که‌ی په‌راویز خراوه‌کان که چاره‌سه‌ری کێشه‌ بچوکه‌کان ده‌کات بۆ مارکسیهت، وه‌ک بوونگه‌رای. له‌گه‌ڵ نه‌مه‌شدا سارتر له‌م کتیبه‌یدا ره‌خنه‌ی له‌ فۆرمی ستالینی گرتوه‌ بۆ مارکسیهت، وه ره‌خنه‌یه‌کی تووندی له‌ ماددیه‌تی مارکسیت گرتوه، به‌م مانایه‌ش سارتر مارکسیه‌تی به‌و شیوه‌یه‌که‌ی درشتوه‌وه که گونج‌اوینت له‌گه‌ڵ هوشیاریه‌یه‌ میسالییه‌که‌یدا (به‌ پێچه‌وانه‌ی ماددیه‌تی مارکسیه‌ته‌وه... وه‌رگیر) پێش نه‌وه‌ی ناراسته‌ی په‌لوه‌پایه‌ی فه‌لسه‌فه‌ی نوێی بکات. بۆیه سارتر به‌ نه‌مه‌ک بووه له‌گه‌ڵ ململانی سهردهمی خۆیدا. وای داده‌نیم نه‌گه‌ر تا نه‌مرو بژیاوه و به‌ر ته‌سکبوونه‌وه‌ی کاریگه‌ری مارکسیه‌تی بێنیایه‌ که به‌ یه‌کێک له‌ ململانیکان داناوینت له‌ وه‌سته‌ی فکری جیهانییدا، نه‌وه‌ په‌شیمان ده‌بووه‌ له‌وه‌ی که مارکسیهت فه‌لسه‌فه‌ی سهردهمه، وه هه‌لۆیستی وه‌ک هه‌لۆیستی فه‌یله‌سوفه‌کانی دوا تازه‌گه‌ریتی ده‌بوو. مه‌به‌ستم له‌مه‌ نه‌وه‌یه‌ که من له‌گه‌ڵ رای سارتردا نیم و به‌ جدیدی وه‌ریناگرم. جاک درید زۆر جدیدتره‌ کاتیک له‌ کتیبه‌که‌یدا "اطیاف مارکس" ده‌ئیت مارکس به‌ نمتیاز فه‌یله‌سوفی سه‌ده‌ی بیست و یه‌که؛ چونکه دریدا نهم هه‌لۆیسته‌ بوێرانه‌یه‌ی دژی دۆژمنانی مارکسیهت راگه‌یاند، وه له‌به‌رامبه‌ر وه‌ستانه‌وه‌ی هێرش هه‌ری دۆژمنانی مارکسیه‌تدا. به‌بێ گون‌دانه رای سارتر، مارکسیهت نایابه‌ له‌ راوه‌ستانه‌وه‌ی به‌رامبه‌ر پارادۆکسیه‌کانی سه‌رمایه‌داری و کێشه‌ کرده‌یه‌کانی که لێوه‌ په‌یدا ده‌بیت بۆ به‌شه‌ریه‌ت، نایابیه‌ له‌ واقیعه‌تی میژوویه‌کی قولدا. بۆیه وای ده‌بینم که پێویستترین فه‌لسه‌فه‌یه‌ بۆ چاره‌سه‌ری کێشه‌ زیندوه‌ کرده‌یه‌کان. ده‌رکه‌وت که فه‌لسه‌فه‌کانی تر فه‌لسه‌فه‌یه‌که‌لیکی را‌کردون له‌ واقع، کێشه‌کانیان پێ چاره‌سه‌ر ناکریت. به‌م مانا سنو‌رداره، مارکسیهت فه‌لسه‌فه‌ی سهردهمی نوییه، ره‌وتی عه‌قلا‌نیه‌تی نوی گه‌یاندوه‌ته‌ تروپک، وه چه‌کێکه‌ بۆ چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌ میژوویه‌ کرده‌یه‌کان و نه‌ه‌لته‌رناقی نییه.

پرسیار: له‌م سیاقه‌دا قسه‌یه‌کی فه‌یله‌سوف جیل دۆلوز بیرده‌که‌وته‌وه، ده‌ئیت "له‌ راستیدا هیچ شتیک نییه‌ وامان لێیکات ره‌خن له‌ مارکسیهت نه‌گرن، به‌لام به‌هیزی تیۆریای نابوری له‌ مارکسیه‌تدا هه‌نده‌ باشه‌ که ده‌توانریت په‌ره‌ی پێدیریت و درێژه‌ بکیشیت". پرسیار: چاوه‌روانی نه‌وه‌ ده‌که‌ن تیۆریایه‌کی نوێ له‌ به‌هیزی و چاکی تیۆریای مارکسه‌وه‌ له‌ ناینده‌دا بێته‌ نا‌راوه‌؟

وه‌لام: مارکسیهت له‌ جه‌وه‌رییدا ره‌خنه‌گرتنیک ره‌ه‌یه، نه‌مه‌ به‌و مانایه‌ی که ره‌خن له‌خۆی ده‌گرت به‌ ره‌خنه‌ی نه‌وانیتر، وه ره‌خنه‌ له‌وانی تر ده‌گرت به‌ ره‌خنه‌ی خۆی؛ ره‌خنه‌ له‌ خوگرتن کاریکی جه‌وه‌رییه‌ تیاییدا. شای ره‌خنه‌گرتن له‌ مارکسیه‌تدا پاشه‌کشه‌یکرد کاتیک گۆرا بۆ نایدۆلۆژیه‌تی ده‌سه‌لاتی سۆقیه‌تی، ره‌خنه‌ی مارکسیانه‌ هه‌لوه‌شێنرایه‌وه، وه روخساریکی دینی وه‌رگرت، که نه‌وه‌ش پارادۆکس بوو له‌گه‌ڵ ره‌خنه‌ ره‌ه‌که‌یدا که جه‌وه‌ری مارکسیه‌تی پێکه‌هه‌نا. گه‌رانه‌وه‌ی نه‌و هه‌یه‌ته‌ بۆ مارکسیهت له‌ گه‌رانه‌وه‌ بۆ ره‌خنه‌ ره‌ها و جه‌وه‌رییه‌که‌یتی؛ به‌م جو‌ره زانستی مارکسیهت ده‌ته‌وانیت به‌ ناراسته‌ی ریگه‌که‌ی خۆیدا نه‌شونما بکات. لێرشدا ده‌مه‌ویت نامژه‌ بۆ نه‌و راستیه‌یه‌که‌م که مارکس کاره‌کانی خۆی ته‌واو نه‌کرد، نه‌گه‌شته‌ دوا مه‌نز، به‌کو تیۆریاکانی به‌ گوێره‌ی پێدراوه‌ نوێکان و دیارده‌ نوێکان داده‌رشت، هیچ کتیبیک له‌ کتیبه‌کانی به‌ "سه‌رمایه" وه‌ش پرۆژه‌یه‌ک نه‌بوو که تیا گه‌یشته‌یه‌ دوا مه‌نزلی کامبوون. نه‌مه‌ش رۆحی مارکسیه‌ته‌ که پێویستمان پێیه‌تی بۆ گه‌رانه‌وه‌ی هه‌یه‌ته‌که‌ی. بۆیه من وای ده‌بینم که رسته‌ی یه‌که‌می دۆلوز پارادۆکسه‌ له‌گه‌ڵ رسته‌ی دوه‌مییدا؛ گه‌رانه‌وه‌ی هه‌یه‌ته‌ بۆ ره‌خنه‌ی ره‌ها له‌ مارکسیه‌تدا مه‌رجیکه‌ بۆ په‌ره‌سه‌ندنی تیۆریای مائی مارکسیهت تا بتوانیت پێدراوه‌ نوێکان له‌ نابوری جیهانییدا دا قبو‌لک.

پرسیار: له‌ چوارچێوه‌ی فه‌لسه‌فه‌ی بونیا‌دا/خود: بروماویه‌ تۆ نه‌لتوسیرت سه‌رخست به‌وه‌ی که کارایی بونیادی خستوه‌ته‌ پێش کارایی خوده‌وه‌ له‌ نووسینه‌کانتا. به‌لام پرسیار له‌ لایه‌کی تر وه‌ دێته‌ نا‌راوه، نه‌وه‌ش مه‌سه‌له‌ی جیاوازی بونیادی ژیره‌وه‌ و بونیادی سه‌ره‌وه‌ (ژیرخان و سه‌رخان)، نایا تا نیستا به‌ره‌دوامه، کاتیک نه‌مرو نیمه‌ له‌به‌رده‌م ته‌حه‌دیی نیستمۆلۆژی نوێ و زانسته‌ مرییه‌کان و سۆسیۆلۆگی سهرده‌م‌داین، به‌ چه‌ندین ریبازه‌وه‌؟.. غصیب به‌ په‌له‌ پێش وه‌لامدانه‌وه‌ وتی: هه‌ز به‌ به‌کاره‌ینانی تیرمی بونیادی ژیره‌وه‌ و بونیادی سه‌ره‌وه‌ ناکه‌م.

وهلام: من حلهز بهم ويكچونه ناكهم(بنويادي ژيرهوه و بونيادي سهرهوه)چونكه له ميژووي ماركسيهتدا كنيشهگهليكي زهحمهت و نالوژي دروستكردوه زياتر له چارهسهری كنيشه فكريهكان. وه دهركهوتوه كه جياكارپيهكاني ننيوانيان ريزههیی و بزوكه، وه پهيوندييهكاني نيوان پراكتيزه كومهلايهتپيهكان زور لهوه نالوژتره كه نهم ويكچونه ناماژي پنداوه، نهمهش فهيلهسوفه زههبهلاحهكاني ماركسيهت له سهدی بيستدا به ناگا بوون يو، وهك لوكاتش، قوتابخانهی فرانكفورت، غرامشي، نهلتوسير. به دايريكراوی نهلتوسير، تيرواني خوی داوه به مهحكهمی له كتيبه سهرهكپيهكانيدا، لهوياورهدام كه دهبيت زور به ناگاپيهوه نهم ويكچونی داپهشكرده بهكارپهينين. وه به شيويهكي دياريكراوی، دنا دهكهوپنه كورتركردنهوه و له دهستدانی فكري. له سهردهمی ستالينيشدا نهم بهكارهينانه زور خراب كاريگهری ههبوو تا ناستی بيزارايی، وه زيندوييتی ماركسيهت و تيکچران و دهولهمندييهكهی گوري بو هاوكنيشهيهكي روكهش، بو داپوشيني واقيع و شارندنهوهی.

پرسيار: له ژير روناكايی نهو گهشه مهزنهی دهستكهوتهكاني تازهگهريتی زانستیی و خيراييه گهورههيهی زانيارپيه تهكنيكهكان و پهيوندييهكان كه دهرهاتهی جيهانگيرپيه. له ژير نهم روناكاپيهدا رومانسيهتی شوناسی نهتهوهی و نيشتماني دابهزي و درندهی سهرمايهداري و نالوژي مافياكان له جيهاندا فروان بوو لهگهلهختهبوتی جيهانگيرييدا. پرسيار: نهم شوناسه بو كوي دهروات و دهگات كوي به رای هشام غصيب؟

وهلام: خوم له بهكارهينانی دهستهواژهی جيهانگيريی لادهدم دور له سهرمايهداري و نيمپريالي. سيستمهيكی سهرمايهداري نيمپريالي جيهانيمان ههيه كه به روونی و ناشكرا له سهرهتای سهدی بيستهوه دهركهوتوه، وه ههموو جيهانی گرتوهتهوه و سنوری نهتهوهكاني تپهراندوه. تپيینی دهكهين تيکچران و قولبونهوهی زياتر دهبيت وزياتر فراوان دهبيت. بهلام وهك سيستمهيكی سهرمايهداري نيمپريالي دهمنيتهوه. لهم سيستمهدا دهولتهتانی نهتهوهی زال ههيه، وه گهلان و نهتهوهگهليكي زال ههيه كه دهستان بهسهردا گرتوه له پيناوی دزين و به تالانکردن و داگيرکردنی سامانی گهلان و نهتهو بچوك و لاوازهكان. دهزانين كه ياساگهليک ههيه بو بهريوهبردنی نهم سيستمه، نهوهی بووه به خيمه بهسهر نهم نهتهوه زالانهوه ياساگهليكي بهگرتو و بهكيوون و قولبونهوهی، نهوهشی باليكنيشاوه بهسهر گهلان و نهتهوه ژيردهستهكاندا يان گالان و نهتهوه لاوازهكاندا لهبهرهيك ههلوهشان و پارچه پارچه بوون و بهش بهش بوونه. نهم نهتهوه و گهله سهردهست و زالانه بهردهوام له خو بههيزکردن و بهگرتندان له چوارچيوهيهكي يهكنيتيدا وهك يهكنيتی نهروپا به نمونه. بهلام نهتهوه و گهلانی لاواز بهردهوام له پارچه پارچه بوون و لهبهرهيكهلهلوهشانهوهدان، نهو چوارچيوه يهكنيتيه نهتهوهيهش كه به دياريكراوی له سهردهمی جهنگی ساردا ههبوو به تهواوی روخا و ويران بوو. به رای نيمه نيمپرياليهتی جيهانی بهردهوام ههولنهادات بو پاكتاوکردنی ههستی نهتهوهی لای نهتهوه لاوازهكان روخان و تيشكاني تيگهيشته گريدراوهكاني نهم ههسته، بهكنيتی نهتهوهی، له ههمانكاتدا ههولنهادات بو چهسپاندنی شوناسهكاني پيش سهرمايهداري، وهك عهشيرهتگيريی و تابهفگهريی و دهگهزگرايی و ناوچه و دهقرچيتی. بيگومان نهم پرۆسهی لهبهرهيكهلهلوهشاندنهوهيه زياتر نهتهوه و گهلانی لاواز دوادهخات و نيمپرياليهت و دزين و تالانکردن و داگيرکردنی سامان بههيز دهكات له لای نيمپرياليهت، بهكاربردنی گهلانی لاواز زياتر دهكات و بهرخودان و خهباتکردن دزی بهكاربردنی نيمپرياليی و سهرمايهداريی لاواز دهكات.

پهراويزی وهرگير:

- *1- ((به پيچهوانهی رۆژهلاتهوه رۆژ ناوا كوندهبهبو به سيمبولی حيكمهت دادنين، منيرفا: خواي حكهمت بووه لای رومانپيهكان، ههگل نهم زاراوهيه - بومه منيرفا - بوق فلهلسهفه بهه گشتی و فلهلسهفهی سياسي بههكار هينواوه.... وهرگير))
- *2- ((دۆزينهوه جوگرافيهكان و دهركهوتهی ميركنيتليه: نهروپا له سهدی 15 و 16 دا به هاندانی نابوريی و دينی گرنگی دا به گهران به دواي شونيه جوگرافيه گهورهكاندا، كه توانی بگاته هند و جيهانی نوئ بدۆزيتوه، له نهنجامی نهم دۆزينهوانهشدا ناراستهی پهيونديه ميژووييهكان له نهورپادا گورا و چينيكي بۆرزوازی ميركنيتليه دهركهوتن.

پيناسهی ميركنيتليهی بازگانی: نهم رهوتیکی فكريی بوو له سهدهكاني 15 و 16 دا دهركهوت و تا سهدی 18 ده بهردهوام بوو، ميركنيتليه دهگهرتتهوه بو وشه"مركنتی" كه له بنهچهدا وشهيهكي نيتاليه و به مانای بازركان ديت، نهم فكری ميركنيتليه لهسهر دوو بنهما پيكهاتوه، يهكيكيان هيزی دهولت له كوكردنهوه و زوری مهترياله ناوازهكاندا، دوهميش به هيزکردنی دهولت له روی نابورييهوه و به هيزکردنی بازار و بههيزکردنی توانای كيپرکي نابوريی و بهرزکردنهوهی ناستی ههنارده و نرمکردنهوهی ناستی هاورده و گهشهو پههسهندنی توانستی دارای دهولت)).

<http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=290402>